

Anders Björnsson
2023-10-29
Kyrklig Samling

TIDENS – ELLER OSAMTIDIGHETENS – TECKEN

Anförande hållet i Finlandsinstitutet 29/10 2023

Tidens tecken heter en bok som jag och min kollega Björn Rombach, företagsekonom, tog initiativet till. Den utkom för femton år sedan och är ett slags lexikon över politiska modeord, ett för varje bokstav i alfabetet. Det som slår mig, när jag nu bläddrar i boken, är hur mycket som redan är föråldrat där, som inte längre är modernt och moderiktigt. Hur många har till exempel såpa och örådisering i på läpparna? Och vad är numera så speciellt med Rinkebysvenska, när den officiella språkvården råder oss att tala och skriva precis som vi vill? Inte bara invandrare utan vi alla tycks ha blivit främlingar i en språkkanon eller en språknorm som ständigt utsätts för förhandling. Det som nyss hette berättelse kallas idag narrativ. Vi omges dagligen av olika typer av ljudbrus eller meddelanden som vill påkalla men nog ofta avtrubbar vår uppmärksamhet – fast det är nog inte nödvändigt att vi behöver ta till uttryck som jingel eller medialisering för det. Ord kan bli irrelevanta utan att företeelserna, som de betecknar, försvinner. Kanske saknar jag i boken ett ord som värdegrund – eller värdegrundsflum, som jag brukar säga. Fenomenet är alltså aktuellt.

Kanske – försöker jag intala mig – kan man läsa ett sådant här lexikon antingen som ett debattinlägg, som numera har mist sin sälta, eller som en handbok i begreppshistoria. För alla begrepp har en historia, de utvecklas och det tycks bero på hur de används eller om de rentav upphör att användas – blir vad man skulle kunna kalla terminologiska relikter. Självt skrev jag i den där boken om bokstaven L som i livslångt, närmare bestämt livslångt lärande. Också det är en ordsammansättning som under femton år har blivit allt mindre vanlig. Det var ett modeord som ville övertala människor att de skulle vara beredda att bryta upp och skola om sig en eller flera gånger under ett yrkesliv. De borde, i sitt eget intresse, vara förändringsbenägna – ett annat mode- eller jargongord som av någon anledning inte fick plats i vår bok. Varför omskolning och varför förändringsbenägenhet? Jo, för att annars kunde de räkna med att bli arbetslösa, mer eller mindre långvarigt. De riskerade att hamna i utanförskap, ett typiskt modeord i vilket jag för egen del alltid har läst in någonting positivt: att slippa tillhöra ett kottteri, ett gäng, ett slags myglarnas sammansvärjning.

Ni märker hur min framställning redan dryper av ord och termer som dök upp och blev gängse och förr eller senare gick miste som sin lyster – några blev osamtidiga. Hur många av vår tids lystringsord kommer att vara gångbara om femton år? Den vuxne i rummet, en Kristerssönsk glosa. Den Bildtska rödgröna röran har för längesedan skattat åt förgängelsen; är den manne numera blågrå? Sådan här stereotyp fraseologi – om jag nu får uttrycka mig litet akademiskt vanvördigt – kan förstås ha både positiva och negativa innebörder eller syftningar. Livslångt lärande talade man inte om när jag var ung, däremot om hoppjerkor. Det var personer som till synes obekymrat och obehindrat gick från den enda anställningen till den andra. Hoppjerkor som sådan var möjliga endast i den fulla sysselsättningens samhälle, där brist på arbetskraft rådde. Han bidrog starkt till löneglidning, det vill säga löneökningar utöver gällande avtal. Han kunde ses med misstänksamhet eller löje, en fjant utan riktig yrkesidentitet. Livslångt lärande, å andra sidan, förutsätter att det råder permanent arbetslöshet i samhället – att man blir avskedad istället för att själv ta avsked. Och hoppjerkor – ja, han försvann ur det vanliga arbetslivet, ur tjänstemannakarriären, och idag ser man honom eller henne mest bland samhällets eliter eller makthavare, där det är praxis att gå från den ena sysslan till den andra, utan någon särskild omskolning eller kompetenshöjning, men däremot alltid till höjda ersättningar. Nuförtiden heter det inte löneglidning, man talar om bonusar, och de anses så gott som alltid vara samhällsnyttiga.

Nu kan man förstås genmäla att terminologiförskjutningar av det här slaget blir mer eller mindre ofrånkomliga i tider av snabba omvandlingar, under starkt innovationstryck, när kulturarvet inte nöts in i klassrummet utan nöts ut på en marknad med tunga kommersiella aktörer, det senare utan tvivel en effekt av en fortgående medialisering, där det som inte avhandlas på marknadstorget ges en allt lägre dignitet av verklighet. Det kanske inte ens finns. Finns poesin annat än som ren hobbyverksamhet? Finns hantverket annat än som räddningsaktioner vid översvämningar eller när vattenpumpen står stilla? Finns folkstyret, när medborgaren är reducerad till publik på Friends Arena, en skapelse av kommunal korruption och bestickning? Det låter förstås väldigt dysforiskt det här. Men låt mig ge ett motexempel.

Jag vet inte riktigt när ordet feminism blev obrukbart som kampparoll i vårt land. Eventuellt gick luften ur feminismen när statsminister Göran Persson tog ordet i sin mun och förklarade att han själv var feminist. Det här var ungefär samtidigt som kvinnor började gå om män inom den ena professionen efter den andra. År 2007 hade Saco fått en medlemsmajoritet av kvinnor. Då hade det blivit fler kvinnor än män som utexaminerades på grundnivå från alla universitetsfakulteter utom teknisk. Den offentliga utnämningsspolitiken började gå i kvinnlig favör. Manliga bastioner som läkar- och prästyrkena har fallit. I nutida identitetspolitik är inte könet, om det inte är uppblandat eller speciellt avvikande, utan rasen, den etniska minoriteten, huvudkomponenten. Man säger alltmer sällan: ”Kvinnor kan.” Det har blivit poänglöst. Margot Wallströms feministiska utrikespolitik blev en

krumelur blott. Och hur kan det vara på annat sätt när kvinnors sysselsättningsgrad nu har blivit högre än mäns på den reguljära arbetsmarknaden? Så är det i Finland i alla fall, läste jag helt nyligen i *Hufvudstadsbladet*. Det är män som slås ut när konjunkturen sviktar, som avstår från eller missköter sin utbildning, det är män som blir gängkriminella. Det är det kvinnliga svenska fotbollslandslaget som skördar lagrar, inte det manliga. Upplever vi med andra ord en samhällets feminisering? I så fall väl i huvudsak glädjande, men vi bör nog inte bortse från avigsidorna. Att det i enskilda fall, om också inte flertalet, inte enbart rör sig om en framryckning på begåvningens och meritens grundval, utan att framryckningen är dekretad och ideologiskt bestämd. Förvisso vore det olustigt om detta skulle skapa harm och spänningar – och dessutom alldeles i onödan. Statsfeminism klingar inte vackert – inte i mina öron i alla fall.

*

Begreppshistorisk forskning är i Sverige en underutvecklad akademisk specialitet. Men för ett år sedan utkom ett närmare 750-sidigt arbete, *Svenska begreppshistorier*. Mycket riktigt finner man där ett antal modeord: från antropocen till åsiktskorridor, men också dygd och geopolitik (med åtskilliga år, för att inte säga generationer på nacken) och – faktiskt – mode. Där förekommer ett begrepp – revolution – som jag tänker beröra nu närmast i mitt anförande, men utan att kika i facit, och till facit räknar jag även *Geschichtliche Grundbegriffe* i åtta band som står pallade nedanför mitt arbetsbord. Ordet revolution har jag burit med mig så länge jag minns, jag har återkommande behandlat det i min professionella verksamhet, det har funnits i mina kursplaner och litteraturlistor på universitetet, det har ältats – i samtal och kontroverser. Det är tillräckligt tvetydigt för att man ska ägna det en stunds tankemöda.

Dess ursprungliga betydelse, därom är den idé- och begreppshistoriska expertisen överens, har varit ett återställande av ett ursprungligt eller tidigare existerande tillstånd. Det är planeternas retrograda rörelser på himlavalvet, det är stenen som rullas tillbaka framför Kristi grav. Kungar har kunnat genomföra revolutioner, fast många betraktare har ryggat för beteckningen: man väljer hellre i historieskrivningen till exempel Gustav III:s statsvälvning, alltså ett återställande av det kungliga enväldet från frihetstidens parlamentariska ständervälde. Medan redan då, 1772, hade termen kommit att fyllas med ett annat innehåll. Även samtida kunde se revolutionsbegreppet som någonting framåtriktat. Det kom väl inte till allmän användning i den betydelsen förrän 1789, när tredje ståndet reste sig mot den oinskränkta kungamakten i Frankrike, men redan i mitten av 1600-talet hade någonting liknande hänt, när engelska republikaner och religiösa sekterister avrättade sin kung och skapade en ny samhällsordning, med ett betydande mått av politisk frihet och religiös tolerans. Återgång till en allenarådande kungamakt blev efter detta inbördeskrig inte möjlig. Men uppfattades det verkligen av dem som levde då som en revolution? frågade jag en gång historikern Christopher Hill, en

obestridlig auktoritet på tiden och det som hände då. ”Man kan diagnostiseras för mässlingen innan det finns ett ord för sjukdomen”, fick jag till svar, ett föralldel undvikande svar. Och som en indirekt bekräftelse på att det som ägde rum i Oliver Cromwells England hade en realhistorisk, ja, världshistorisk betydelse kan man väl se att det var just England som blev ”the first industrial nation”. Det var där den industriella revolutionen bröt igenom, drygt hundra år senare. Den skapade inte bara ett nytt produktionssätt, utan också helt nya sätt att tänka, en ny mentalitet: vad vissa historiker har kallat en förändringens normalitet. I Sverige dröjer det innan vårt eget folk genomsyras av det som den banbrytande historikern Eli F. Heckscher benämnde en förändrad sinnesförfattning, manifesterad genom vårt industriella genombrott från 1870 och ett par decennier framåt. Men inte revolution här helleralltså, utan istället: genombrott.

Vadan denna tövan² kan man undra. Var revolutionsbegreppet på något sätt besmittat? Kanske det. 1800-talet blev ett århundrade både av återställande – men nu kallades det restauration – och av upprorsrörelser – revolutioner – i Europas historia. I samtliga fall slogs dessa uppror ned. Krossandet av Pariskommunen 1871 blev synnerligen våldsamt och exempellöst blodigt. De styrande ojode sig, revolutionärer var som vår tids terrorister. Med de ryska revolutionerna 1905 och 1917 blev saken bara värre. Död och förintelse följde, röda och vita tävlade med varandra i brutalitet och hänsynslöshet. Och Sverige valde sida på nytt. Arbetarrörelsen i Sverige blev till sin totalt dominerande huvudgren reformistisk. Den avvisade det revolutionära våldet, det väpnade upproret. Klassarbete, inte klasskamp blev överideologi. Vinsten var: nästan ingen oro på arbetsmarknaden och oavbruten ekonomisk tillväxt under flera på varandra följande decennier. Detta blev den svenska modellen. Den förutsatte förföljelser av kommunister och andra bråkstakar på arbetsplatserna. Men i fredliga former förstås.

Under mitt politiska uppvaknade stod reform och revolution mot varandra. De var som eld och vatten, eller kanske snarare tvärtom: som vatten och eld. Kyllig pragmatism var ett statsmannaideal. De vilda strejkerna från 1970 och några år framåt bröt mönstret, med de blev aldrig annat än minoritetsaktioner eller -attraktioner, isolerade som de var från befolkningen i stort. Studentradikalismen utgjorde en pratsam parentes. Men så inträffade någonting som inverterade hela komplexet. De kommuniststyrda staterna i Öst- och Centraleuropa, undantagandes Albanien och Jugoslavien, etablerades inte genom revolutioner utan genom krig och militära interventioner, knakade i fogarna. Några av dessa regimer hade tidigare mötts av folkliga protester och revolter – i Berlin 1953, i Ungern 1956, i Tjeckoslovakien 1968, i Polen 1970. Men nu skedde ett sammanbrott över hela linjen och någorlunda samtidigt dessutom. Folk slöt sig samman, de härskande föreföll vanmäktiga. Det förunderliga var att så litet våld kom till användning, så föga blod spilldes. Så här brukade inte revolutioner av modernt snitt se ut. Ett nytt synsätt blev hädanefter förhärskande. I Öst- och Centraleuropa hade reformismen hamnat i underläge och de upproriska fått överhanden.

Och observera att revolutionsbegreppet – själva ordet – kom att brukas också medan allting på gick. Ni minns hur vi talade om den sjungande revolutionen i Baltikum, om sammetsrevolutionen i Tjeckoslovakien. Och litet längre fram, när ett nytt statssystem hade vuxit fram, följde de så kallade färgrevolutionerna: i Georgien, i Ukraina. Man har undrat när en sådan i Vitryssland ska äga rum.

Det som skedde i och med de här systemskiiftena fick två konsekvenser, också de på det begreppsliga planet. Den första innebar att revolutioner, som nyligen hade erkänts som sådana, antingen glömdes bort eller omvärderades. Det var litet grand som om upp-och-ned-vända världen. Som om den stora proletära kulturrevolutionen i Kina i ett nära förflutet aldrig hade inträffat. Som om den iranska revolutionen aldrig ägt rum. Oktoberrevolutionen, bolsjevikernas maktövertagande i Petrograd på hösten 1917, beskrevs som en statskupp. En annan följd var att termen revolution kom att appliceras på delvis nya livsområden. Föralldel: nog hade väl ”den sexuella revolutionen” varit i svang en tid. Men nu fick vi också en ”valfrihetsrevolution”. Och även digitaliseringen kom att tolkas i revolutionära termer. Revolution kunde bli liktydigt med alla möjliga typer av framsteg: inom matlagning, inom transportsystemen, inom sjukvården. Det är inte orimligt att se detta som en trivialisering eller en urvattning, ett ofarliggörande av själva ordet. Reformism blev i analogi därmed en speglosa, svår att försvara och förklara i politisk praktik. En reform idag betyder inte sällan försämringar för stora grupper av människor. Och vad hände med kontrarevolutionen? må man fråga. Är det den som har segrat i Putins Ryssland – och över vad och vem?

För min del är en revolution inte så mycket en händelse som en process. Den har en startpunkt, men när är den fullbordad? I en intervju med Rysslandskännaren Sheila Fitzpatrick svarade hon på min fråga när den ryska oktoberrevolutionen tog slut: ”Efter tjugo år. Med den stora terrorn”, sade hon. Den bekräftade slutgiltigt bolsjevikernas seger över alla andra krafter i samhället. En ny klass satt nu vid rodret. När allt kommer omkring: Har inte alla lyckade revolutioner – de måste inte ha varit lyckliga – tagit god tid på sig? Den vetenskapliga på 1600-talet, den industriella i slutet av 1700-talet, de nationella revolutionerna i Europa på 1800-talet och i den koloniserade världen på 1900-talet. Är revolutionerna inom de forna sovjetväldena verkligen ännu ett avslutat kapitel?

*

Nu ska jag befatta mig med ett annat tema, som kanske ändå inte saknar släktskap med vad jag nyss har sagt. Man skulle kanske kunna säga att det handlar om en dialektik mellan segrare och offer, mellan tyrannen och den underkuvade. Och om en pendelrörelse.

I augusti det här året publicerade den ledande dagstidningen *Aftenposten* en serie artiklar om en rörelse som gick in för avkriminalisera sexuellt umgänge med personer under sexton år, som i Norge utgör den nedre straffbarhetsgränsen. Alternativt ville man sänka gränsen med något eller några år. Denna rörelse, den norska pedofila arbetsgruppen, som de kallade sig, verkade inom ramen för en organisation som eftersträvade de homosexuellas likaberättigande i samhället. En kvinna, som ledde denna organisation under många år och som har fått platser uppkallade och statyer resta efter sig i sitt hemland, var införstådd med det som pågick. Jag nämner inga namn. De tongivande i den här rörelsen var själva utövande pedofiler, och de var män. Vi rör oss inom ett tidsspänn från 1970 till 1990 ungefär. Det är under en period när den politiska vänstervågen i våra länder nådde sin kulmen och såg sin ändalykt.

De här strömningarna var allmänt förekommande i de västeuropeiska statssamfundet, således inte bara Norge. En avläggare, med profilerade propagandister, fanns i Sverige och hade sin adress knuten till RFSL, alltså det alltjämt existerande Riksförbundet för sexuellt likaberättigande. I Danmark tycks verksamheten ha varit än mer publik. För några år sedan avslöjade veckomagasinet *Der Spiegel* att det inom det gröna partiet, numera statsbärande inom Förbundsrepubliken, fanns ett starkt stöd för pedofilismen. Franska filosofer och författare gjorde ingen hemlighet av sina praktiserade böjelser. Det var en trend, om också inte en dominerande trend.

Två grundantaganden fanns för att den här politiken skulle kunna legitimeras. Det ena var att den pedofile tillhörde en sexuell minoritet som kuvades och straffades för sina naturliga begär och böjelser. Det andra var att könsmognaden för unga människor har förskjutits ner i åldrarna. Också de små måste få leva ut sin sexualitet, sades det. Således rådde ett dubbelt förtryck. Mot den här argumentationslinjen fanns motargument som inte alltid var lätta att framföra i det förhärskande andliga klimatet. Dels ingick proponenterna inte sällan i samhällets eliter. Det statliga förtrycket, i form av lagstiftning, var principiellt inte av annat slag än att de var tvungna att betala skatt på de inkomster de förtjänade – beskattning som sedan ofta livnärde dem i deras professioner. Dels tycks alla sociologiska observationer tala för att den sociala mognaden – kort sagt vuxenblivandet – har blivit en alltmer utdragen process. Det tar tid att tillägna sig och internalisera de förväntningar och de beteenden som den myndiga individen ställs inför respektive avkrävs. Inträdet i arbetslivet senareläggs; dagens ungdom utbildas under en allt längre tid – till vad nytta, kan man ibland invända. Den enda påtagliga juvenalisering som har skett i vår tid förefaller vara politikens.

Pedofilismen som en underliggande strömning gav naturligtvis inte röst åt barn vilkas verbala förmågor ännu var outvecklade. I grund och botten var det fråga om ett förmynderskap i skenradikal utstyrsel. En befrielse genom regellöshet. I en dold mening förebådade den här rörelsen, som naturligtvis inte samlade några särskilt

stora massor, den var ett undergroundfenomen – den förebådade ett nyliberalt tänkesätt, som var anti-etatistiskt – alltså statsfientligt – och som dyrkade individens rätt, på bekostnad av gemenskapens, samhörighetens, tillitens, den ömsesidiga tilltrons. Den kan också ses som sekularismen driven till sin spets.

Låt oss begrunda: Hur nymodigt var detta påfund i all sin föregivna radikalism? Man påminns om gossekärleken under antiken, Profeten med sina underåriga hustrur, trälinnan som måste ge sig åt sin ägares lustar – hon var ju ändå bara hans redskap, hans objekt. Och barnäktenskap förekommer fortfarande inom vissa kulturer. Men det finns en skillnad. Här rör vi oss i förmoderna civilisationer. Den pedofila ideologin, teorin och praktiken däremot uppstår och breder ut sig under en modernitetens guldålder, det är rentav fråga om en supermodernitet som har gjort sig av med normativa spärrar, moraliska betänkligheter och gjort sakligheten till högsta väsen och domare. I det perspektivet måste all liderlighet kunna bli till ömsesidig båtnad, eftersom den röjer tillvaron från mysterier, tabuföreställningar och föregivna onödigheter. Det behövs inga förevändningar för att få göra det man själv finner för gott. Egentligen behövdes inte heller någon ideologi, blott ett passande argument och en god övertalningsförmåga.

Här är det således fråga om en maktkritik som går ut över den som behöver skydd. Regler – lagar och förordningar – har städse varit den svages murbräcka, mot godtycke och övervåld, mot laglöshet. Att den pedofila rörelsen inte såg, eller vägrade att se, det sambandet är begripligt, men naturligtvis icke desto mindre förkastligt. Maktkritikern var den som hade övertaget, han gillade inte murbräckorna. Vad man nu kan hoppas och be för är att en och annan har fått sig en läxa genom denna tämligen obehagliga genomlysning av ett nära förflutet som *Aftenposten* och andra media har gjort. Oefterrättliga får man dock alltid räkna med.

För idag har vinden vänt, pendeln svängt. Den pedofile går inte längre säker; pedofilisten får lov att tuga still. Sexuellt utnyttjande av barn har uppdragats och till en viss gräns tolererats inom det romersk-katolska prästerskapet. Där har utsatta ibland slagit tillbaka i vuxen ålder och öppnat process. Fällande domar har avkunnats, men långt ifrån alltid. Uppburna kulturpersonligheter har råkat i vanära när något av deras offer har tagit till orda och gjort litteratur av saken. I vissa fall råder ingen som helst misskund. Det kan räcka med att någon beslås med fotografier av unga i utmanande positioner – ett så kallat barnpornografibrott – för att straffansvar ska utmätas och någon skiljas från sin tjänst. Frågan är här om det finns en övre åldersgräns. På en av mina tidigare arbetsplatser, ett tidningsföretag, hängde en stolt mormor upp nakenbilder på sina barnbarn. Det ifrågasattes om detta förfarande var i enlighet med barnpornografilagen. Det senare var nog taget ett skämt, men ett allvarligt menat sådant. Vid den här tiden diskuterades förbud mot innehav barnpornografiskt material häftigt i pressen. Kunde journalisten som ertappades med sådant material i sina pärmar eller filer dömas enligt lagens bud?

Och vidare: Är konsten fredad i fråga om liknande framställningar? Också den frågan är allvarligt menad. Var Zorns småkullor harmlösa avbildningar?

*

Vårt förakt för svaghet heter en bok av den norsk-svenske filosofen Harald Ofstad. Han ansåg att det var kärnan i det nazistiska tänkandet. De svaga och sköra var inte bara dömda att gå under, de skulle tvingas eller hjälpas att gå under. Medicinen erbjöd ett sådant tvångsmedel, i form av eutanasi. Min före detta kollega Steve Sem-Sandberg har skrivit en ohygglig bok, *De utvalda*, om hur värnlösa barn med olika slags defekter avlivades på kliniker under Tredje riket, i det här fallet Wien – och fallen är autentiska. Barnen utsattes för omild behandling. Syftet var inte att de skulle botas utan att de skulle dö. Särskilt vanartiga barn fick hjälp med det. Några rymde och infångades. Någon tog livet av sig för egen hand. Självmordet som frihetshandling – när ingenting annat står till buds.

I vår tids Sverige är det företrädesvis unga människor som självmant tar livet av sig. Också riktigt gamla är överrepresenterade i självmordsstatistiken – det tänker man sällan på, de är en normalitet. Men dessa unga – de är svaga, ensamma, utstötta, oförstådda. Efter deras självalda död händer det att de uppmärksammas. Jag har frågat mig varför. Varje gång frågar jag mig varför.

Under ett antal år drev jag ett lågintensivt nätverk mot självmordsjournalistik. Jag ansåg mig ha några grundade anledningar. För det första: suicider har inget nyhetsvärde, alla vet att sådana handlingar förekommer. För det andra: självmordet är sedan hundra år tillbaka eller mer avkriminaliserat. Det ansågs länge vara ett brott mot naturens ordning och mot Guds skapelse. En levnadstrött kunde begå ett mord – ett självmordsmord – för att hamna i vigd jord. Numera är självmordet en privatsak. För det tredje: ju mer ett självmord exponeras i pressen, desto fler självmord utlöser det. För tesen om medial suicidsmitta finns bergfast evidens, till exempel hos Världshälsoorganisationen. Särskilt när någon bemärkt person tar livet av sig, och detta rapporteras i medierna, ökar incidenterna. Efter ett tag sjunker frekvensen ned till de föregående nivåerna, men aldrig under. Det handlar alltså om en ökning av de totala självmordstalen – en ökning som annars inte skulle ha inträffat – inte om tidigarelagda handlingar.

Jag var en gång – det är nu mer än trettio år sedan – på reportageresa och träffade den berömde självmordsforskaren Erwin Ringel i Wien. Dagen innan vi sågs hade en kvinna hoppat från ett högt torn i nöjesparken Prater. Detta rapporterades i tidningarna. ”Nu kommer flera unga kvinnor att hoppa från höga torn”, sade Ringel till mig. Det blir en härmningseffekt: kan hon, så vågar jag. Det behöver inte handla om sensationsjournalistik. På 1980-talet hade en västtysk tv-kanal sänt program om unga pojkar som hoppade före framrusande tåg. Syftet var profylaktiskt, varnande. Men sedan programmen sänts ökade antalet unga pojkar

som hoppade framför tåg i Tyskland. Ett motexempel är följande: Vid ungefär samma tid ökade antalet självmord i Wiens tunnelbana. En förening för självmordsprevention, grundad vid seklets början, kom överens med pressens organisationer om ett femårigt moratorium: att ingenting skulle skrivas om dessa fall. Då sjönk de med sjuttio procent. De ökade aldrig efteråt med samma siffra.

Sådana här tabun är med ett ord livräddande. Det är den ena sidan av saken. Den andra är att när man skriver om en ung människa som tar livet av sig – åldringar uppmärksammas sällan, som jag nämnde, är de kanske mindre värda? – så begås ett övergrepp. Har någon förankrat hos den döda att man får rota i hennes högst enskilda angelägenhet? I många fall har det varit efterlevande som sprungit benen av sig efter en artikel, eller rentav artikelserie. Man måste få tala om saken, heter det, det får inte hyssjas, man är ute efter att avdramatisera. Istället upphaussar man. Någon eller några vill avbördas sig en skuld känsla. Så kommer den döda människan alltid i andra hand. Hon blir ett objekt, inte ett subjekt. Hon kränks.

Nåväl, har inte självmordet varit ett motiv i konsten? Så är det. Från litteraturen har man lånat Werther-effekten. Inom operakonsten, som stod Erwin Ringel nära, har vi Madame Butterfly. Sokrates valde att föregå sin avrättning. Och hur många diktare har inte supit ihjäl sig i ett utdraget självmordsbeteende? Så är det. Men det kommer aldrig att vara deras *claim to fame*. För en mamma som ställer på rälsen med sina två små barn kommer det att bli de här tre människornas eftermäle, just därför att det blir en stor sak i det allmänna medvetandet. När Hjalmar Gullberg och Vilhelm Moberg dränkte sig i mogen ålder, båda plågade och djupt förtvivlade, har detta inte blivit någonting som kommit att bestämma vår syn på deras liv och verk. För osynliga, oskyldiga, oskyddade människor kan det vara annorlunda.

Ansvariga inom mediernas värld har inte velat acceptera det här synsättet. De tyr sig till tesen om konsekvensneutralitet. Det kan vara en mordisk neutralitet. Allt som har hänt måste inte publiceras. Det görs alltid ett urval, en relevansbedömning. Icke-straffbara handlingar av privat natur saknar för det mesta allmänintresse. Bilden är – tack och lov – inte entydig. Av en tidigare chefredaktör för *Barometern* fick jag veta att ortspressen inte skriver om människor som hoppar från Ölandsbron. Ett förnuftigt beslut som förhoppningsvis fortfarande står fast. Det räddar liv, och det räddar också den enskilde publicistens anseende. Mitt nätverk mot självmordsjournalistiken torde emellertid i detta sammanhang inte ha spelat någon som helst roll. Annat än att man har skällt på mig. Men jag framhärdar: Allt som är sant är inte relevant.

*

Om jag avslutningsvis får anknyta till resonemanget om pedofilin eller pedofilismen skulle jag vilja säga att också här har vi ett behov av regler och normer, inte enbart i form av promulgerad lagstiftning. Vi behöver livlinor för skyddslösa och

strandsatta. Och vi behöver tabun, robusta tabun. Också i vårt mellanmänniska umgänge fyller tabun, förbud, en positiv funktion. Allt går inte att tillåta; pedofilismen var och är otillständig. Revolutioner kan bli nödvändiga, oundvikliga, ja, smärtsamma. Men försoning är vad vi människor i grunden längtar efter. Vi orkar inte stå på krigsfot hur länge som helst. Vi orkar inte alltid vara förändringsbenägna. FN-stadgans våldsförbud är oss en livlina, även om den attackeras gång efter annan. Alternativet är att vi gör om dumheter hela tiden och dukar under i ett självvalt kaos.

./.

Författaren är publicist och historiker, tidigare verksam bland annat som vetenskaplig medarbetare i Sveriges Radio och Svenska Dagbladet. 1997–2012 var han ordförande i Svenska Humanistiska Förbundet, grundat 1896. Senast utgivit, tillsammans med Björn Rombach, forskarantologin *Lägga döden till rätta. Hur död administreras i vårt samhälle* (Santérus förlag).